

ELS
ALTRES
MUSEUS

Per Carme Gassó i Josep Giral

1

1. Origen

La realitat museística de Catalunya està conformada per més de 250 museus repartits desigualment arreu del Principat. D'aquests, però, si es fa una observació professional, podem arribar a la conclusió que la denominació *museu* no ha estat aplicada en un percentatge molt elevat amb el rigor que caldria. Malgrat l'existència d'una definició de l'ICOM (International Council of Museum)^{*} en la qual es posen de manifest les característiques i exigències que tota institució que vulgui denominar-se museu hauria de complir, el cert és que fins ara res no n'ha regulat l'ús.

La història d'aquesta proliferació anàrquica dels nostres museus va en paral·lel a la pròpia història del país. Catalunya, allunyada dels centres de poder, no participà del repartiment de les col·leccions de la monarquia ni de la noblesa que al segle XVIII donaren lloc als grans museus de les capitals europees. Aquí la formació dels museus més rellevants (Museu d'Art de Catalunya, museus arqueològics de Barcelona i de Tarragona, museus diocesans de Vic i de Solsona, entre els més significatius) depengué de la iniciativa de col·leccionistes particulars (comerciants, clergues, il·lustrats, etc.) o d'entitats culturals i agrupacions cíviques, que després d'un llarg procés de canvis d'ubicació i de gestió culminaren aquests grans centres museístics que avui coneixem. La formació dels petits i mitjans museus fou, sovint, fruit d'accions puntuals de municipis, particulars, grups culturals, parròquies... sensibilitzats pel patrimoni i la cultura. No és estrany trobar en sagristies de poble, en petits locals municipals, fins i tot en cases d'historiadors locals, tot un recull d'objectes religiosos fora de culte, eines i estris del camp, curiositats locals (billets de tren, medalles, baralles de cartes, restes arqueològiques, etc.), fruit de donacions, exposats amb més bona voluntat que no pas amb una proposta que respongui a un discurs expositiu, i sota les mínimes condicions de conservació i seguretat.

A grosso modo es podria dir que el naixement dels museus locals d'àmbit més o menys municipal o supramunicipal-comarcal es produeix a partir dels anys trenta, i són una resposta de la vitalitat de la societat catalana que "constitueix sovint, per l'actitud i l'esperit que les impregna, un símptoma de resistència cultural, d'afirmació i de salvaguarda de la identitat col·lectiva".¹ El resultat, però, d'aquestes estimables iniciatives és l'aparició, dins el panorama museístic de Catalunya, d'un nombre elevat de museus que generalment pateixen de grans llacunes tant des del punt de vista del concepte de museu com per la manca d'una idea ordenadora del contingut.

En resum, "s'estava davant d'una infraestructura anacrònica i deficient, amb l'òbvia conseqüència d'un baixíssim rendiment cultural".² Aquest era el panorama l'any 1980, quan es crea el Servei de Museus del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Amb la creació de la Xarxa de Museus Comarcals el 12 de juliol de 1982, el Servei de Museus feia un intent d'articular els centres museístics en un conjunt coherent i harmònic, d'acord amb la naturalesa i la qualitat dels fons patrimonials, l'àmbit geogràfic de cobertura i els serveis que havien d'oferir als usuaris. El "museu comarcal tipus" seria un centre museístic mitjà que hauria de projec-

---

* Organisme internacional vinculat a la Unesco

1. *De Museus*, núm. 1, pàg. 14

2. *Ibidem*, pàg. 17

tar la seva acció en una zona suficientment àmplia per fer rendible el manteniment de l'equip tècnic, del programa d'exposició i del conjunt de serveis museístics.³

En aquest intent d'ordenació dels museus de Catalunya, i després de quasi deu anys de discussions, plantejaments i noves revisions d'aquests plantejaments, s'aprova (després de tres avantprojectes diferents) la Llei de Museus 17/1990, de 2 de novembre. El pròleg d'aquesta llei ja diu: "L'estructura organitzativa dels museus de Catalunya es completa amb els museus comarcals, locals i monogràfics, als quals correspon un paper decisiu com a potenciadors de la dinàmica cultural de cada territori". I més endavant, concretament l'article 29 està dedicat als museus locals i comarcals, i diu textualment:

"1. Els museus comarcals i els museus locals són els que, promoguts o mantinguts pels ens locals de Catalunya, ofereixen, per llur plantejament i contingut, una visió global de la història, de les característiques humanes i naturals o de la riquesa patrimonial d'una comarca, d'una població o d'una part especialment definida del territori, o d'algun aspecte sectorial o temàticament especialitzat que s'hi relacioni.

»2. Compleixen bàsicament, la funció de recollida, conservació, documentació, estudi i difusió dels testimonis culturals més representatius de la comunitat en què estan implantats. Els dits museus poden actuar com a centres actius en llur àrea d'influència, participant en la impulsió d'iniciatives culturals diverses."

Així doncs, avui tenim els museus locals i comarcals definits en la Llei de Museus, la mateixa llei que en disposició derogatòria anul·la la Xarxa de Museus Comarcals de Catalunya que semblava que era l'eina bàsica de la reordenació dels petits museus de Catalunya.

2. Funció

Quan utilitzem el terme *museu* a Catalunya s'obre un gran ventall de definicions i realitats molt variables si tenim en compte el contingut, serveis, activitats i el territori on està situat. Si parlem dels museus locals-comarcals, continuem tenint aquesta varietat, malgrat que el tipus de gestió i titularitat ja és un element més o menys conú en aquesta modalitat de museus, que per altra banda són el cos d'aquest article i representen el percentatge més elevat de museus del Principat.

El primer punt que ha de quedar clar en parlar de la funció d'aquests museus és que són institucions al servei de la societat on estan inserits, i que tenen com a finalitat principal dos grans blocs: per una banda, l'estudi, protecció i conservació del patrimoni, i per l'altra, a partir d'aquest, la difusió, delectació i educació. És indispensable que el museu vinculi les tasques d'investigació i conservació amb la població i el territori que li són propis, i per tant caldrà que creï els mecanismes necessaris (per exemple, un departament d'educació) per tal de trobar l'equilibri entre recerca i difusió.

Cal que els museus locals-comarcals afrontin un canvi conceptual envers els museus tradicionals on es reuneixen un conjunt de col·leccions més o menys variades, i apostin per la visió del museu lligat amb les inquietuds i necessitats de la societat. Segurament els canvis socials i econòmics que ha viscut la societat en els darrers temps han fet que el concepte que es tenia dels museus sofrís mutacions fonamentals. La demanda d'aquest públic ha de ser la base d'una nova política museística tendent a fer més accessibles els museus, a integrar-los a la nova vida cultural i a transformar la imatge típica que se'n tenia.

El nou aspecte que caldrà tenir en compte quan parlem de la funció d'aquests museus és la d'espais de participació científica. Els museus tradicionals, concebuts com un marc de protecció i conservació, més que de difusió i educació, es caracteritzen per una centralització de coneixements i

3. *De Museus*, núm. 1, pàg. 18

col·leccions dins d'un edifici on el públic s'ha de dirigir. Si els museus no es volen quedar obsolets han de fer front a tot un seguit d'alternatives públiques i privades, obrint-se cap al món exterior, no sols amb exposicions itinerants, sinó amb un seguit d'activitats que, sense perdre l'objectiu educatiu i de lleure, busquin amb motivacions acurades i noves estratègies la formació del públic en general. El museu s'ha de definir com una eina bàsica en el marc cultural d'un territori-ciutat, perquè haurà de fer les funcions de coordinador de l'activitat científica i cultural, d'espai de relació entre els professionals de la investigació i del lloc de trobada i comunicació dels ciutadans. Per tant aquests museus crearan el marc on es desenvolupin les línies d'investigació professional i els programes adreçats a la participació de tots els ciutadans en general.

No podem oblidar de definir alguns trets "tòpics" de la típica definició de museus, però potser vistos des d'una realitat més coherent i racional. El museu no pot ser un dipòsit d'objectes, sinó un diàleg i una comunicació amb el poble que l'acull. Ha de perseguir dues funcions: la conservació dels béns i dels testimonis del passat, i la transmissió dels coneixements que porten implícits. Ha de respondre a les necessitats de la comunitat. El museu local ha de nodrir-se i documentar-se amb objectes que tinguin una significació històrica de l'àrea on pertany. Cal, per tant, una política d'adquisicions selectiva, adreçada a complementar el discurs museístic i no a acceptar donacions que no encaixen encara que siguin valuoses, i que comporten uns costos de manteniment elevats i sovint unes servituds que la institució no ha d'acceptar. Per altra banda, els museus locals s'han format, com ja hem dit a l'inici, amb el recull d'una sèrie d'objectes que conformen una pluralitat de disciplines, cosa que incrementa la dificultat i els costos de conservació. No cal que el museu conservi tot allò que és "vell, sinó allò que li cal per explicar, donar a conèixer o tornar a la memòria aquells fets que configuren la història del poble, comarca... I això només s'aconsegueix amb un tractament global dels testimonis, posant en diàleg els objectes i el seu entorn tant material com natural; és a dir, amb un tractament del que anomenem patrimoni integral.

Però el museu també ha de fer una mica de futurisme. Els responsables del museu han de tenir cura de seleccionar i conservar aquells objectes quotidians que en un futur poden desaparèixer de l'ús i són prou representatius de la nostra època, i necessaris per a explicar-la a les generacions que ens han de succeir.

Aquests museus, malgrat tenir les mateixes obligacions, no han de caure en l'error d'emular els grans museus, mitjançant activitats de gran cost econòmic (magnes exposicions), que només representen prestigi i demostració de recursos, i de les quals, sovint el visitant, no-iniciat, surt amb més poca informació de la que tenia abans d'entrar, i amb dubtosa certesa que se li ha creat l'hàbit de visitar museus de forma regular. Tals museus territorials han de generar unes activitats que, sense renunciar a uns continguts rigorosos i a una estètica digna, aportin als usuaris una identificació, un gaudi o una sensibilització vers allò que representa el seu llegat cultural i natural.

Una altra de les funcions que aquests museus han d'assumir és la de nexa complementari dels centres docents. Una programació conjunta amb els responsables docents comporta un enriquiment mutu: l'escola hi troba la materialització d'alguns conceptes abstractes que transmet mitjançant els testimonis patrimonials del museu, i aquest té l'oportunitat de col·laborar directament en la formació dels estudiants convertint-se en eina bàsica d'apropament i d'arrelament dels alumnes al seu entorn. D'aquesta manera el museu, tot estimulant la curiositat pel passat, es converteix en una referència important del procés d'aprenentatge, que permet establir connexions entre la realitat més concreta i una altra de més abstracta que en diem societat. El museu pot ser l'eina per ajudar a valorar tot allò que constitueix el patrimoni cultural d'un poble i el mecanisme per a sensibilitzar un sector potencialment important en l'ús equilibrat dels recursos naturals.

Finalment els museus locals-comarcals han de jugar un paper notable en la vida cultural del territori-ciutat on es troben ubicats. La infraestructura cultural en pobles i petites ciutats sol ser molt

menys important que en els grans nuclis urbans, i els museus han d'assumir una funció complementària com a centres culturals, desenvolupant activitats ben diverses no sempre relacionades amb la funció específica de museu. El museu ha de ser un equipament cultural polivalent, inscrit dins el conjunt de la política socio-cultural del municipi-territori; s'ha de trobar estretament vinculat a la resta dels equipaments del territori. "El museu ha de respondre al projecte global de ciutat com un equipament més al servei de les activitats socio-culturals, sense oblidar les seves funcions bàsiques."⁴

3. Diagnosi

Un dels factors determinants de l'existència o no dels petits museus és el desenvolupament proporcional de les possibilitats d'accés al lleure i a la cultura dels habitants dels diferents indrets del Principat. Les grans diferències que tant a nivell poblacional com de recursos econòmics determinen el Principat, també cal relacionar-les amb l'existència o no d'aquests petits museus, alhora que aquest còmput d'aspectes marcaran la funció que hauran de tenir cadascun d'ells.

És obvi que hi ha grans diferències entre un museu de Ponent, un del Vallès, un del Maresme o un de les terres gironines, no des del punt de vista del concepte o contingut, sinó sobretot del rendiment que poden tenir en cadascun dels indrets anomenats. L'accés que hom ha de tenir a la cultura ha d'ésser una de les premisses d'identitat d'aquests equipaments culturals, que segurament tindran diverses funcions segons on estiguin implantats. Per tant el paper-funció que han de tenir serà el mateix: generadors de la dinàmica cultural del territori on estan ubicats, però la rendibilitat cultural es mesurarà de forma proporcional a les necessitats que es generin en cada indret d'aquells que abans hem citat.

Proporcionalment al nombre d'habitants de la comunitat on es trobi el museu, i també al volum de la infraestructura i del personal de què disposem i a la inversió pública que s'hi realitza, alguns museus ofereixen un ampli ventall d'activitats i una notable assistència de públic. Per aquest motiu, i perquè constitueixen uns punts essencials per a la recerca i conservació del patrimoni, pensem que cal considerar i revaloritzar el paper i la rendibilitat dels museus territorials.

Si és ben cert que no cal que cada poble tingui un museu, atès que els costos de manteniment i de personal no poden ser assumibles per molts municipis, també és cert que tenim una realitat museística pre-existent, i encara que una majoria d'objectes conservats són idèntics, cada poble s'estima els que considera com a propis. Per tant, s'imposa una estratègia ordenadora des d'on s'impulsi uns centres museístics generadors i vertebradors de serveis (documentació, restauració, difusió, etc.) vers les petites institucions que quedarien un xic alliberades d'aquestes funcions i en serien receptives, poden dirigir els esforços cap a una exposició del seu patrimoni de forma digna, adequada i canviant, i col·laborar amb altres institucions culturals en l'organització d'activitats complementàries, tals com conferències, cursets, festes, etc., i esdevindrien lloc de trobada de joves i no tan joves.

Pensem que la gestió del patrimoni d'una col·lectivitat ha de tenir en compte tots aquells aspectes lligats al conjunt d'expressions o de realitats pròpies dels individus que la formen. Gràcies a la proximitat que es dona en els museus territorials entre museu i entorn, en aquests museus es produeix una interacció amb els usuaris que sol anar molt més enllà de les activitats organitzades pel museu. Si aquest es vol integrar en la vida cultural, cal una aproximació del museu al medi, i en conseqüència, com més pròxima és la cultura més fàcil és de comprendre-la. "I per això podem dir que el museu social per excel·lència és el museu d'un petit territori. I això no pel patrimoni que conserva sinó del públic a qui serveix."⁵

4. FABRÓ, I.: "El Museu local, un espai per a conèixer l'entorn." *Aixa*, núm. 2, pàg. 91.

5. ROSAS, J.: "Els estudis de públic com a base de la reorientació dels museus d'un petit territori." *Aixa*, 2, pàg. 142.